

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ПРАВА, ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра державно-правових дисциплін
Заочне відділення

ДИПЛОМНА РОБОТА
магістра
на тему:
«МІСЦЕ РЕЛІГІЙНИХ НОРМ
В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ»

Виконав:

студентка II курсу, спеціальності
262 «Правоохоронна діяльність»

Колпакова А.

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент

АРАБАДЖИ Н.Б.

Рецензент:

к.ю.н., доцент

Атаманова Н.В.

АНОТАЦІЯ

Колпакова А. Місце релігійних норм в правовій системі України. –
На правах рукопису.

Дипломна робота магістра, спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність», Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2021 рік.

Дипломна робота магістра присвячена питанням взаємодії та розвитку християнської релігії та права в рамках правової системи України. Аналізується позитивний вплив християнських норм на правове середовище і норми права загалом.

Демонструється прямий зв'язок релігійних норм християнства із формуванням правомірної поведінки суб'єктів права, правовою свідомістю та правовою культурою населення, а також зміцненням правового порядку держави в цілому. Стверджується необхідність підвищення значущості ідеологічної основи сучасної правової системи України та зближення її правових норм з нормами християнства.

У вступі подається основна мета та завдання даного дослідження, встановлені предмет та об'єкт дипломної роботи магістра.

Перший розділ «Теоретико-методологічні основи співіснування релігії та права» присвячено питанням сутності та розмежування правової системи та системи права, встановленню базових релігійних інституцій та їх характерним рисам. Окрема увага приділена питанням взаємодії норм права та релігії як особливого аспекту соціально-нормативного регулювання суспільних відносин.

Другий розділ «Особливості нормативно-правової регламентації релігійних норм в правовій системі України» присвячено аналізу моделей державно-релігійних відносин як одного з актуальних напрямків розвитку держави, дослідженню нормативно-правового забезпечення державної політики України в цій сфері. Особливої уваги заслуговує ключовий принцип релігійного середовища — право на свободу віросповідання.

Третій розділ «Вплив християнства на правову систему України в умовах трансформацій державно-релігійних відносин» присвячено розкриттю особливостей впливу християнства на правову систему України та механізму його реалізації.

Висновки містять основні положення, які отримали належне наукове обґрунтування в процесі виконання встановлених у дипломній роботі магістра завдань.

Ключові слова: право, релігія, християнство, правова система, система права, віросповідання, релігійні інституції.

SUMMARY

Kolpakova A. The place of religious norms in the legal system of Ukraine. - On the rights of the manuscript.

Master's thesis, specialty 262 "Law Enforcement activity", International Humanitarian University, Odessa, 2021.

The master's thesis is devoted to the interaction and development of the Christian religion and law within the legal system of Ukraine. The positive influence of Christian norms on the legal environment and norms of law in general is analyzed.

The direct connection of religious norms of Christianity with the formation of lawful behavior of legal entities, legal consciousness and legal culture of the population, as well as strengthening the legal order of the state as a whole is demonstrated. The need to increase the significance of the ideological basis of the modern legal system of Ukraine and the convergence of its legal norms with the norms of Christianity is stated.

The introduction presents the main purpose and objectives of this study, set the subject and object of the master's thesis.

The first section «Theoretical and methodological foundations of the coexistence of religion and law» is devoted to the essence and demarcation of the legal system and the legal system, the establishment of basic religious institutions

and their characteristics. Particular attention is paid to the interaction of law and religion as a special aspect of socio-normative regulation of social relations.

The second section «Peculiarities of normative-legal regulation of religious norms in the legal system of Ukraine» is devoted to the analysis of models of state-religious relations as one of the actual directions of state development, research of normative-legal provision of state policy of Ukraine in this sphere. The key principle of the religious environment deserves special attention - the right to freedom of religion.

The third section «The influence of Christianity on the legal system of Ukraine in the context of transformations of state and religious relations» is devoted to the disclosure of the peculiarities of the influence of Christianity on the legal system of Ukraine and the mechanism of its implementation.

The conclusions contain the main provisions that have received proper scientific substantiation in the process of performing the tasks set in the master's thesis.

Key words: law, religion, Christianity, legal system, legal system, religion, religious institutions.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СПІВІСНУВАННЯ РЕЛІГІЇ ТА ПРАВА.....	10
1.1. Сутність та значення правової системи та системи права.....	10
1.2. Базові поняття релігійних інституцій: загально-теоретичний аналіз.....	17
1.3. Взаємодія норм права та релігії як один із аспектів соціально- нормативного регулювання суспільних відносин.....	25
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ РЕЛІГІЙНИХ НОРМ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	39
2.1. Моделі державно-релігійних відносин як один з напрямків розвитку держави.....	39
2.2. Нормативно-правове забезпечення державної політики України у сфері релігії.....	50
2.3. Право на свободу віросповідання як ключовий принцип релігійного середовища.....	66
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ХРИСТІЯНСТВА НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ДЕРЖАВНО-РЕЛІГІЙНИХ ВІДНОСИН.....	77\
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	89

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арабаджи Н.Б. Вплив християнства на правову систему України в умовах трансформацій державно-релігійних відносин // Публічне право. – 2021. – № 2. – С. 4-8.
2. Бедь В.В. Міжнародно-правове закріплення свободи совісті / В. В. Бедь // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 1. – С. 349–353.
3. Биков О. М. До питання функціональності релігії: теоретико-правова оцінка / О.М. Биков // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2015. – Вип. 14(1). – С. 4-7.
4. Бокоч В.М. Релігійні чинники європейської інтеграції України // Україна в системі європейської економічної і політичної інтеграції: Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 27-28 квітня 2020 року) / За заг. ред.: М.М. Палінчак, В.В. Химинець, М.М. Король. – Ужгород: РІК-У, 2020. – С.146-150.
5. Бурега В. Церква та держава на постсоціалістичному просторі: у пошуках парадигми відносин / В. Бурега. – УНІАН : Релігія в Україні. – 2011. – 18 липня [Електронний ресурс // Режим доступу: <http://religions.unian.net/ukr/detail/441>].
6. Бучовський В. Вплив церкви на законотворчі процеси в англосаксонському суспільстві наприкінці VII – початку VIII ст. / В. Бучовський // Релігія та соціум. – 2008. – № 2. – С. 39-41.
7. Виговський Л.А. Трансформація функціональності релігійного комплексу як реалізація його суспільних адаптаційних можливостей / Л.А. Виговський // Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України: монографія / редкол.: А. Колодний та ін. – К., 2009. – С. 8-12.
8. Вовк Д.О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення : монографія / Д.О. Вовк. – Х.: Право, 2009. – 224 с.
9. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій подала свої пропозиції щодо змін до Конституції України [Електронний ресурс] /

Релігійно-інформаційна служба України, офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/60510.

10. Гадьо Н. Католицька Церква і комунікація: від слова до онлайну / Наталія Гадьо // Теле- та радіожурналістика. – Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – 2014. – № 13. – С. 182–191.

11. Грінер О. Забезпечення Церкви матеріальними і духовними засобами – необхідний фактор її становлення як інституту громадянського суспільства. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07gomigs.htm>

12. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, пер. с фр.: М.А. Крутоголова и В.А. Туманова; пер. с фр.: М.А. Крутоголова и В.А. Туманова. – М.: Международные отношения, 2019. – 456 с.

13. Доповідь голови Державного комітету України у справах релігій В.Д. Бондаренка // Матеріали Всеукраїнського християнського форуму «Плід правди сіється творцями миру». – К., – 1998. – С. 25–29.

14. Друзенко Г. Інститут свободи совісті: міжнародні стандарти та законодавство України / Г. Друзенко // Український центр правничих студій. – 2000. – 186 с.

15. Дудар Н.П., Філіпович Л.О. Нові релігійні течії: Український контекст (огляд, документи, переклади). – К.: Наук. думка, 2000. – 132 с.

16. Дулуман Є.К. Релігія як соціально-історичний феномен / Є.К. Дулуман – К., 2004. – 348 с

17. Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя. Пер. з фр. Г.Філіпчук, З. Борисюк. – К.: Юніверс, 2002. – 424 с.

18. Єленський В. Конституцію прийнято. Що далі?: Про напрями розвитку української системи церковно-державних відносин // Людина і світ. – 1996. – № 9. – С. 9–14

19. Єленський В.Є. Релігія після комунізму. Релігійно-соціальні зміни в процесі трансформації центрально- і східноєвропейських суспільств : фокус на Україні / В. Єленський. – К. : НПУ ім. М. Драгоманова, 2002. – 420 с.

20. Єленський В.Є. Релігія у процесах формування політичних націй: історико-культурні моделі [Електронний ресурс] / В.Є. Єленський, В.Д. Бондаренко // Історико-політичні студії. – 2014. – № 2. – С. 75-90.
21. Єрмакова Г.С. Окремі аспекти впливу релігійного фактору у становленні радянської моделі політико-правової доктрини / Г.С. Єрмакова // Наше право. – 2014. – № 7. – С. 24-29.
22. Єрмакова Г.С. Поняття та зміст релігійного фактору у правовій доктрині / Г.С. Єрмакова // Європейські перспективи. – 2014. – № 7. – С. 53-58.
23. Закоморна К.О. Роль установчих зборів в умовах конституційної реформи (на прикладі республік Болгарія, Естонія й Ісландія) / К.О. Закоморна // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 115. – С. 188-199.
24. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#n155>
25. Зуєв Н. Політичне православ'я відокремили від церкви / Н. Зуєв // Дзеркало тижня. – 2008. – № 1. – С. 4
26. Климов О. Основні тенденції сучасної трансформації правових засад вітчизняного законодавства стосовно свободи совісті та релігійних організацій як відображення нового місця релігії та церкви в українському соціумі / О. Климов // Релігійна свобода: Свобода релігії і національна ідентичність; світовий досвід та українські проблеми : Науковий щорічник. – К. : НПУ, 2002. – С. 15-22.
27. Коваль І.В. Взаємодія церкви та інститутів громадянського суспільства: політологічний аналіз / І. В. Коваль. – Автореф. ... канд. політ. наук. – Л. : Національний ун-т імені Івана Франка, 2007. – 19 с.
28. Ковальова Т. Тлумачний словник української мови. – К.: Фоліо. – 608 с.
29. Кондратюк М.М. Правове регулювання відносин церкви та школи в першій Чехословацькій республіці (1918–1939 рр.) / М.М. Кондратюк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – 2013. – Вип. 24. – С. 210-215.

30. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-В [Електронний ресурс] // Верховна Рада України, офіційний веб-портал – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
31. Крестовська Н.М. Історичні підвалини формування правового типу соціокультури в Україні / Н.М. Крестовська // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: в 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.) . 2018. – Т. 1 . 2018 . - 672 с. - С. 54-57.
32. Кривенко Ю.В. Щодо співвідношення понять «церква» та «релігійна організація» // Університетські наукові записки: часопис Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 2(18). – С. 130–132.
33. Купрій Т.Г. Християнсько-демократичний союз: рання історія та вплив на формування політико-економічної системи Німеччини: монографія / Т.Г. Купрій. – К. : НАКККіМ, 2010. – 127 с.
34. Лавриш Ю. Церква у нових медіях України: проблеми і пріоритети комунікації : монографія / Ю. Лавриш. – Львів, 2017. – 156 с
35. Лешан В.Ю. Основи релігієзнавства. – Чернівці: Рута, 2005. – 384 с.
36. Літл Д. Вивчення «релігійних прав людини»: методологічні засади / Д. Літл // Релігійна свобода і права людини: правничі аспекти : у 3 т. – Т. 2. / упор. і ред. М. Маринович. – Львів : Свічадо, 2001. – С. 77–116.
37. Лобовик Б. Історіософія релігії як знання історичної природи релігії / Б. Лобовик // Українське релігієзнавство. – 2005. – № 33. – С. 4-6.
38. Луценко В.В. Сфера релігії як об'єкт державної політики: специфіка управлінського впливу держави / В. В. Луценко // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія : Державне управління. – 2017. – № 1. – С. 97-103.
39. Луценко В.В. Формування та реалізація державної політики у сфері релігії в умовах європейської інтеграції України: автореф. дис. ... канд. наук з

держ. упр. : 25.00.02 / Луценко Вікторія Володимирівна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2019. – 20 с.

40. Луцький І. М. Правовий та релігійний підхід до поняття людської гідності / І.М. Луцький // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2014. – № 9. – С. 19-25

41. Малишко В.М. Конституційно-правове регулювання свободи віросповідання та релігійних відносин у зарубіжних країнах / В.М. Малишко // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2002. – Вип. 15. – С. 94–100

42. Малініч О.В. Співвідношення права та релігії як специфічних чинників соціально-нормативного регулювання суспільних відносин / О. В. Маніліч // Право і суспільство. – 2012. – № 6. – С. 20-26.

43. Мировой опыт государственно-церковных отношений : Учебное пособие / Под общ. ред. Н. А. Трофимчука. – М. : Изд-во РАГС, 1998. – 306 с.

44. Михайлова О. Відображення соціальних проблем у сучасних мас-медіа України / О. Михайлова : дис. канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 — теорія та історія соціальних комунікацій. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – 187 с.

45. Модели церковно-государственных отношений стран Западной Европы и США : Сборник научных трудов. – К., 1996. – 312 с.

46. Молдован В.В. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина: навчальний посібник / В. В. Молдован, Л.І. Чулінда. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 206 с

47. Морозова Л.П. Ціннісні орієнтації в системі оціночно-ціннісних відносин // Гілея: наук. вісник: зб. наук. праць: історичні науки, філософські науки, політичні науки. – 2017. – Вип. 121 (№ 6). – С. 142-145.

48. Оніщенко Н. Порівняльно-правові дослідження: прагматичний контекст // Право України. – 2019. – № 3. – С. 195-205.

49. Основні засади та шляхи формування спільної ідентичності громадян України. Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу 12 квітня 2017 р. – Центр Разумкова. – К., 2017. – 94 с.
50. Пайда Ю.Ю. Еволюція підходів до регулювання права на свободу світогляду та віросповідання у юридичній науці / Ю.Ю. Пайда // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2018. – № 4. – С. 33-40.
51. Палінчак М. Суспільний статус церкви в Польщі в умовах тоталітарного режиму / М. Палінчак // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 75. – С. 563-565.
52. Палінчак М.М. Конституційне регулювання державно-церковних відносин у Польській Республіці / М.М. Палінчак, С.Р. Богдан // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право / гол. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Т. 1. – Вип. 32. – С. 136–140
53. Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні / Максим Паращевін ; Ін-т політики, Ін-т соціології НАН України. – К., 2009.
54. Помазан Д. Вплив релігійної кризи XVIII ст. на розгортання процесу «Магічного Відродження» у Франції / Д. Помазан // Київські історичні студії. – 2020. – № 1. – С. 12-16.
55. Поснов М. История Христианской Церкви. – М.: Издательство имени святителя Льва, папы Римського, 2007. – 608 с.
56. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України, офіційний веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
57. Про затвердження плану заходів на 2017 рік щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.05.2017 № 296-р [Електронний ресурс] // Верховна Рада України, офіційний веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/296-2017-p>.

58. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон Верховної Рада УРСР від 23.04.1991 № 987- XII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України, офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
59. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (щодо зміни релігійними громадами підлеглості) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України, офіційний веб-портал. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58255.
60. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч.пос. – Львів: Край, 2007. – 192 с.
61. Релігієзнавство: історія та теорія релігії : підручник / авт. кол.: О.М. Єременко [та ін.]; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Сєвєродонецьк, 2017. – 268 с.
62. Релігієзнавство: предмет, структура, методологія / за ред. А. Колодного, Б. Лобовика ; НАН України, Відділення релігієзнавства Ін-ту філософії. – К., 1996. – 240 с.
63. Саган О.Н. Моделі державно-церковних взаємин у світовій історичній перспективі / О.Н. Саган // Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні: Науковий збірник / За ред. В.Д. Бондаренка, А.М. Колодного та інших. – К. : VIP, 2001. – 206 с. – С. 63-69.
64. Свобода совісті та віросповідань у контексті міжнародних й українських правових актів та релігійних документів / упоряд. М.Ю. Бабій ; наук. ред.: А.М. Колодний та [ін.]. – К. : Відділення релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, 2006
65. Сопілко І., Возняк І. Сучасний стан правового регулювання свободи віросповідання в Україні та перспективи його вдосконалення. Юридичний вісник. – 2013. – № 1 (26). – С. 71–77.
66. Сорокун В. М. Розвиток права на свободу совісті й віросповідання в універсальному міжнародному праві з часів прийняття Загальної декларації

прав людини / В.М. Сорокун // Проблеми законності : респ. міжвід. наук. зб. / [відп. ред. В. Я. Тацій]. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. – Вип. 99. – С. 220–227

67. Сорокун В.М. Загальноправові стандарти права на свободу віросповідання в міжнародному праві / В.М. Сорокун // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Видво ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – № 1 (33). – С. 129–137.

68. Соціологія. Соціальні інституції. URL: https://pidruchniki.com/13640412/sotsiologiya/sotsialni_institutsiyi

69. Сунегін С.О. Право, мораль і релігія як соціальні регулятори: об'єктивний та суб'єктивний виміри [Електронний ресурс] / С.О. Сунегін // Правова держава. – 2017. – Вип. 28. – С. 145-163.

70. Тарасюта К.С. Французько-іспанська війна 1808-1814 рр. та Католицька церква очима польських солдат і офіцерів великої армії / К.С. Тарасюта // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Історичне релігієзнавство. – 2012. – Вип. 6. – С. 264-274.

71. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / за заг. ред. Л. М. Стрельбицької ; Нац. акад. служби безпеки України. - Київ : Кондор, 2016. - 332 с

72. Удовика Л.Г. Формування теорії правової системи у юридичній науці (частина 1) / Л. Г. Удовика // Часопис Київського університету права : Укр. науково-теоретичний часопис. - 2019. - № 3. - С. 12-20.

73. Федоров В.А. Російська Православна Церква і держава. Сіноідальний період. 1700-1917. – М.: Російська панорама, 2003. – 480 с.

74. Фоміцька Н. Підходи до розкриття змісту поняття «інституціональні засади». Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 4. –С. 99–104.

75. Фрезер Д.Д. Золотая ветвь : Исследование магии и религии / Д. Д. Фрезер : пер. с англ. М. К. Рыклина – М. : ЭКСМО, 2006. – С. 68.

76. Хаустова М.Г. Тенденції розвитку права в умовах глобалізації // Проблеми законності. – 2014. – Вип. 124. – С. 3-15.
77. Хорошенко С.І. Україна – Латвія: співробітництво в галузі освіти, культури та науки / С.І. Хорошенко // Панорама політологічних студій. – 2013. – Вип. 11. – С. 108-114
78. Юрій М.Ф. Релігієзнавство: навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К.: Дакор, 2006. – С.7–8.
79. Яблоков И.Н. Основы теоретического религиоведения / И.Н. Яблоков. – М.: Космополис, 1994. – 224 с.
80. Яворський В. Аналіз Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» / Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?do=print&id=1071003831>
81. 21 technology tipping points we will reach by 2030 // Business Insider [Електронний ресурс] : Web-сайт. — Режим доступу : <http://www.businessinsider.com/technology-tipping-points-we-will-reach-by-2030-2016-11/#90-of-the-population-will-have-unlimited-and-free-data-storage-by-2018-1> (дата звернення 28.10.2017). — Назва з екрана
82. Durham Cole W. Perspectives on Religions Liberty: a Comparative Framework / W. Cole Durham // Religions Human Rights in Global Perspective. – Dublin, 2002. – P. 1-44.
83. Maciaszek P. Nowa ewangelizacja przez nowe media / Paweł Maciaszek // Kultura — Medi — Teologia, 2012. — № 22. — S. 8–17.
84. Flaga-Gieruszynska, K. Notarial Deed as a Enforcement Order in the Polish Legal System / K. Flaga-Gieruszynska // Право України* : Юрид. журн. - 2020. - № 9. - P. 158-169.
85. Mayr-Harting Henry. The Coming of Christianity to Anglo-Saxon England / Henry Mayr-Hatting. – London : B.T. Batsford, 1972. – 334 p

86. Nehemiah Robinson. *The Universal Declaration of Human Rights*. – New York, 1958 // Asbjorn Aide. *The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary*. – Oslo, 1992. – P. 263
87. Rahner K. *Atheismus* / K. Rahner // *Sacramentum mundi. Theologisches Lexikon für Praxis*. – Bd1/Hrsg K. Rahner, A. Darlap. – Freiburg, 1967. – S. 372–383
88. UN Commission on Human Rights, *Conscientious objection to military service.*, 8 March 1995, E/CN.4/ RES/1995/83 [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.unhcr.org/refworld/topic,4565c22523,4565c25f2c9,3b00f0d220,0.html>
89. “Коккінакс проти Греції” [Kokkinakis v. Grèce]. Рішення Європейського суду з прав людини від від 25 травня 1993 р. (заява № 14307/88.). [Електронний реурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62384>